

Újabb feltárások a Március 15. téri késő római erőd területén

(Hrsz: 24311)

A főváros pesti oldalának egyik legjelentősebb római kori lelőhelye az V. kerületi Március 15. tér, ahol a korábbi szakirodalomban Contra Aquincumként ismert késő római erőd található (az erödhöz: BERTALAN 1945; NAGY 1946; NAGY 1950; TÓTH 2009, 149–152; VISY 2000, 58; KOVÁCS–SZIRMAI 2003; NÉMETH 2003). Az újabb irodalomban Castellum contra Teutanum néven azonosított (MRÁV 1992–1995), legyező alakú sarkotornyokkal és „U” alakú oldaltornyokkal ellátott erőd építéstörténetére vonatkozóan számos új információval gazdagodtunk, miután lehetőségünk nyílt 2014-ben, majd 2015-ben, több szakaszban végzett megelőző feltárás keretében az erőd délkeleti részén feltárásokat végezni (1. kép).

A megelőző feltárást az tette szükségessé, hogy a késő római erőd délkeleti sarkában épült Belvárosi plébániatemplomban egy új közösségi tér (altemplom) kialakítását tervezték, ami több régészeti korszak (középkor, római kor) jelenségeit érintette. A kialakítandó altemplomhoz kapcsolódó földmunkák a Belvárosi plébániatemplom középső traktusát, konkrétan a barokk kripta keleti fala és a román kori templom félköríves szentélyzáródása közötti területet érintették.

A csaknem 400 m² kiterjedésű területen végzett, több hónapig tartó feltárások

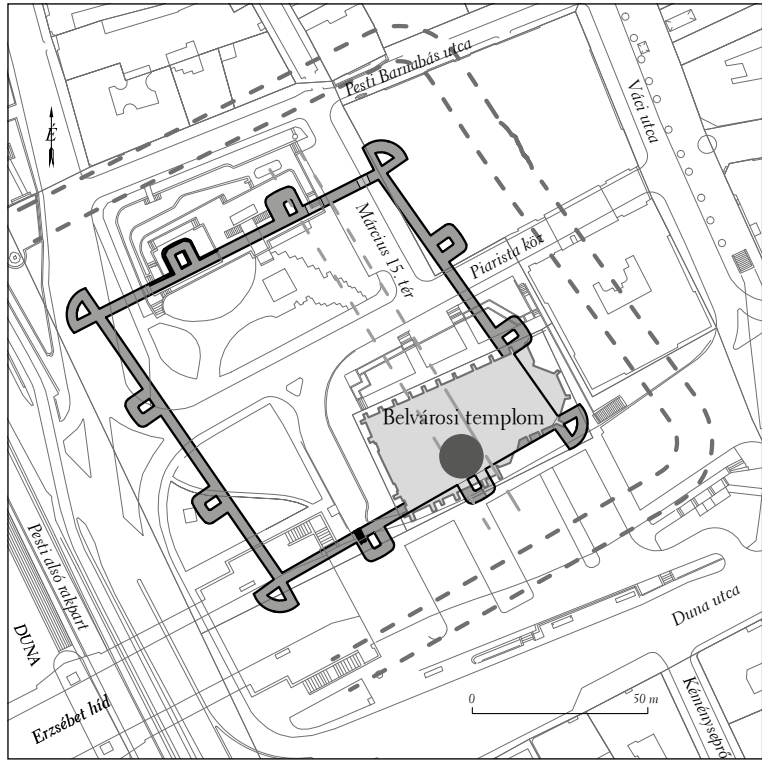
New excavations in the territory of the late Roman fort on Március 15 Square

(Lrn.: 24311)

One of the most significant archaeological sites on the Pest side of the capital lies on Március 15 Square in District V, where the late Roman fort known as Contra Aquincum in the scholarly literature is located (on the fort: BERTALAN 1945; NAGY 1946; NAGY 1950; TÓTH 2009 149–152; VISY 2000, 58; KOVÁCS–SZIRMAI 2003; NÉMETH 2003). Preventive excavations carried out in several phases in 2014 and 2015 in the southeastern area of the fort produced a large amount of new information concerning the building history of the fort, constructed with fan-shaped towers at its corners and U-shaped towers jutting out from the plane of each wall. The fort has been identified as Castellum contra Teutanum in more recent literature (MRÁV 1992–1995; Fig. 1).

Preventive excavations were necessitated by plans to create a new communal space (undercroft) in the Inner City Parish Church built in the southeastern corner of the late Roman Period fort. This construction affected archaeological phenomena from the Roman Period and the Middle Ages. Earthmoving connected to the construction of the undercroft affected the nave of the Inner City Parish Church, more precisely the area between the eastern wall of the Baroque crypt and the semicircular apse of the Romanesque church.

1. kép: A Március 15. tér a késő római erőddel és az ásatás helyével
 Fig. 1: Locations of the Late Roman fort and the excavation at Március 15 Square

eredményeképpen a középkorra vonatkozó ismereteink is jelentősen bővültek, jelen cikk keretében azonban csupán a római kort érintő ásatási eredmények rövid áttekintésére nyílt lehetőség.

A legkorábbi megfigyelt római kori jelenséget egy északnyugat-délkeleti irányban futó, 2,2 m mélységű árok (*fossa*) jelentette, amely nem tartozott az ismert, legyező alakú sarok- és „U” alakú oldaltornyokkal megépített 4. századi erődhöz, hanem egy annál korábbi, valószínűleg rövid ideig használt katonai létesítmény részét képezte (2. és 3. kép). Az ároknak csak a keleti felét sikerült dokumentálni, nyugati része a barokk kriptá alatt húzódik, így kutatására nem volt lehetőségünk. A *fossa* keleti szélének és aljának ismert távolsága alapján nagyjából 7,4 méterben határozhatjuk meg az árok teljes szélességét (szimmetri-

The excavations were carried out on a surface of almost 400 m² and took several months and contributed to our knowledge about the Middle Ages as well. This paper, however, only briefly presents those excavation results that concern Roman Period phenomena at the site.

The earliest Roman Period phenomenon that could be observed was a 2.2 m deep ditch (*fossa*) running north-west-southeast. It did not belong to the previously known AD fourth century fort constructed with fan-shaped towers on its corners and U-shaped interval towers. Rather, it constituted part of an earlier military establishment which was probably used only for a short time (Figs. 2-3). Only the eastern half of the ditch could be documented. Its western part runs beneath the Baroque crypt so it could not

2. kép: A korábbi tábor fossája
Fig. 2: Fossa of the earlier fort

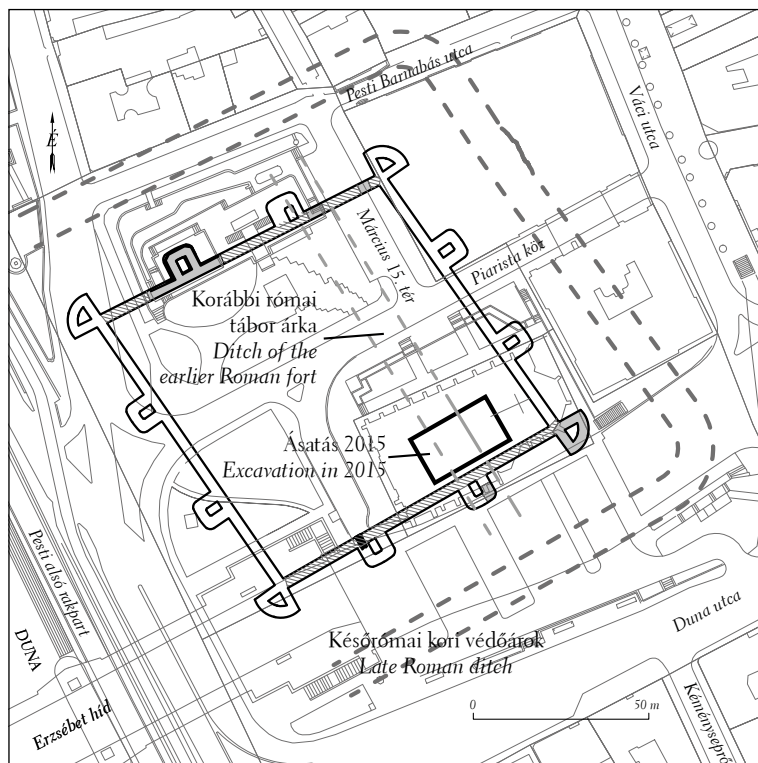
kus kialakítást feltételezve). Későbbi megszüntetése és feltöltése egyszerre, egyazon építési program keretében történhetett. Erre utal löszös és humuszos rétegekből álló, homogénnek tekinthető betöltése. Leletanyag csak minimális számban került elő az árokból, azonban közülük építéstörténeti fontosságánál fogva kiemelt figyelmet érdemel egy Kr. u. 348–350 között vert kisbronz, amely nemcsak az árok betöltésének *terminus postquemjét*, hanem egyben a betemetett fossa fölé épített legyezőalakú saroktoronyos erőd építésének lehetséges legkorábbi dátumát is adja.

Itt kell megjegyeznünk, hogy feltárásunk során 4. századnál korábbi császárkori leletanyag csak szórványosan került elő és azt is inkább az itt helyben élő civil népesség kora császárkori La Tène D jellegű régészeti hagyatéka teszi ki. Az előkerült éremanyag vizsgálata szerint (Torbágyi Melindának tartozom köszönettel) a legkorábbi vereteket I. Constantinus 310 körül vert redukált *follisa* és I. Licinius 312/313-ban vert érmei jelentik. A legtöbb érem azon-

be researched. The total width of the fossa can be estimated as 7.4 meter based on the known distance between its eastern edge and its bottom (assuming that it was symmetrical). Later it was abandoned and filled in, probably at the same time within the framework of the same Roman building program. This is suggested by the composition of the fill consisting of layers mixed with humus and loess that can be described as homogenous. Hardly any finds came to light from the ditch fill although there was a small bronze coin minted between AD 348 and 350 which deserves special attention due to its significance concerning the building history. It not only provides a *terminus post quem* for the filling of the ditch but also indicates the earliest possible date for when the fort with fan-shaped towers at its corners could have been built above the already filled-in fossa.

It should be noted here that finds from the Imperial Period dating to a time earlier than the AD fourth century were only

3. kép: A korábbi tábor fossája és a késő római erőd védművei
 Fig. 3: Fossa of the earlier fort and the ditch of the Late Roman fort

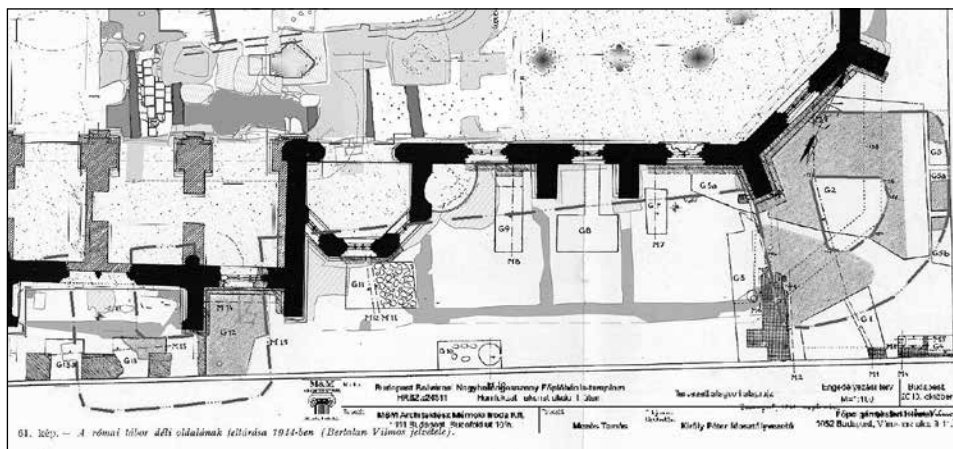
ban (az előkerült pénzek mintegy fele!) a 337 és 364 közötti időszakból, vagyis nagyjából II. Constantius uralkodási idejéből származik.

Az erőd északkeleti sarka mellett épült, korábban sokak szerint középső császárkorinak vélt fürdőről Zádor Judit és Papp Adrienn ásatása révén egyértelműen bizonyosodott, hogy a török korból származik, így ez a létesítmény a késő római erőd esetleges korábbi előzményeire vonatkozóan a továbbiakban már nem releváns (BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008).

Mindez arra utal, hogy noha bizonyosan volt egy korábbi tábor is feltárási területünk zónájában, azonban a leletanyag alapján ez nem lehetett a 4. századnál korábbi, vagy ha mégis korábbi volt, akkor csakis ideiglenes, nagyon rövid ideig használt létesítmény lehetett.

sporadically found during the excavations, and even that comprises the early Imperial Period archaeological heritage of the local civilian population and display La Tène D characteristics. Based on the analysis of the coins that were found (for which I owe thanks to Melinda Torbágyi) the earliest mints were represented by the reduced follis of Constantine I produced around AD 310 and the coins of Licinius from AD 312/313. Most of the coins, however (about the 50% of those that were found!) originated from the numismatic historical period ranging from AD 337 to AD 364, that is, from the time when Constantius III ruled.

Excavations by Judit Zádor and Adrienn Papp unambiguously demonstrated that the bath built next to the northeastern corner of the fort, previously thought

4. kép: Kőépület maradványa a késő római erőd déli falánál
 Fig. 4: Remains of a stone building at the southern wall of the Late Roman fort

Közvetlenül a fent leírt *fossa* betöltése fölött, egy hol vastagabb, hol vékonyabb terrazzós szint jelentkezett, amely szinte valamennyi kutatási felületünkön jelentkezett. A meglehetősen mozaikszerűen megmaradt, így összefüggéseiben nehezen értelmezhető római kori felületeken sehol nem találtuk annak nyomát, hogy ehhez a nagy kiterjedésű terrazzós szinthez fal tartozott volna, ellenben több helyen, főként északi részén cölöpnyukak vágják. Ennek a terrazzós térszintnek az elkészítése már a késő római erőd építési folyamatának részét képezte.

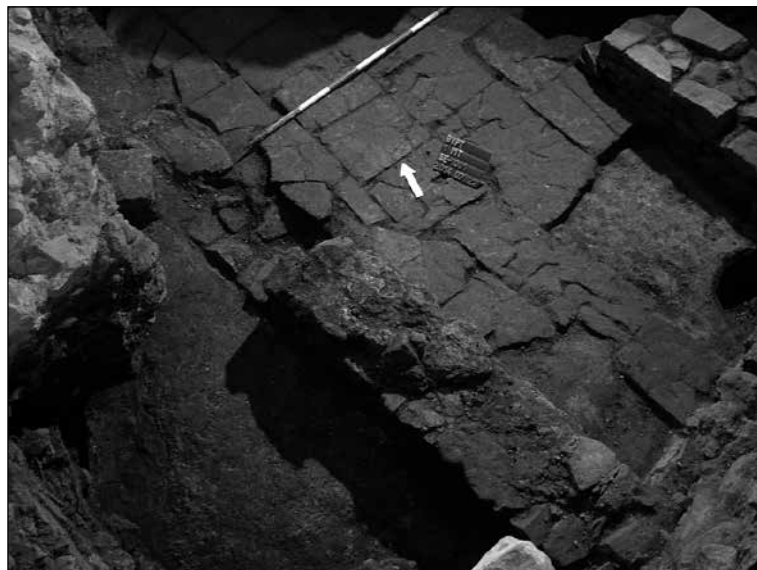
Kutatási felületünk déli részén, a betemetett korábbi *fossa* fölött egy többhelyes, terrazzóval, illetve téglapdóval burkolt, részben fűthető kőépület maradványai kerültek elő (4. és 5. kép). Az épület (esetleg két külön épület?) helyiségei – amennyire megállapítható volt – hosszanti, soros elrendezésben követték egymást végig a késő római erőd déli fala mentén. Noha a részleteiben feltárt kőépület és az erőd falának közvetlen csatlakozási pontjait nem tárhattuk fel – tekintve hogy itt

by many to have been built in the middle Imperial Period, was built in Ottoman Turkish times. Consequently, this establishment does not have any relevance concerning any possible earlier precedents of the late Roman Period fort (BESZÉDES-PAPP-ZÁDOR 2008).

All this suggests that though there also clearly existed an earlier fort in the excavation zone, this could not have occurred earlier than the AD fourth century based on the finds. If the fort was earlier it could only have been a temporary establishment used for only a very short period.

A terazzo level of variable thickness in different places was located right above the fill of the above mentioned fossa. This terazzo level was observed in almost every research surface. No traces of any wall were found that could be associated with this extensive terazzo level on the Roman Period surfaces that mostly survived in discontinuous fragments and, thus, could barely be interpreted in its entire context. However, postholes broke through the ter-

5. kép: Téglával burkolt helyiség (folyosó) részlete
Fig. 5: Detail of a room (corridor) paved with floor bricks

húzódik a középkori templom déli zárófala – ennek ellenére biztosnak tűnik, hogy épületünk az erődfal belső oldalához volt hozzáépítve, hasonlóan több, korabeli valeriai erődhez (pl. Visegrád–Gizella major). Összesen, öt, átlagosan 40–50 cm szélességű észak–déli irányú falmaradványt tudtunk dokumentálni az épületből, néhol a többször megújított vakolatot is jól megfigyelhettük a felmenő falazás lábazati részén. Ezek a falmaradványok azzal a kelet–nyugati irányú, fűtőtégglákkal (*tubi*) ellátott fallal alkotnak építészeti egységet, amelyet Nagy Tibor tárt fel 1941-ben a Belvárosi plébániatemplomban végzett műemléki helyreállítási munkálatok során (NAGY 1950). A Nagy Tibor által feltárt, majd konzervált és *in situ* megtartott kelet–nyugati irányú fal lehetett az ásatásunk során előkerült épületrész északi zárófala. Az így többé-kevésbé kiszkerkeszthető helyiség többször megújított terrazzopadlója alatt, mintegy 50–55 cm széles, 40 cm belmagasságú, széleiben kőlapokkal, alján téglával kirakott fűtőcsatornát dokumen-

razzo level in a number of places, especially in its northern section. This terrazzo level already seems to have been prepared as a part of the construction process for the late Roman Period fort.

Remains of a stone building consisting of several rooms and paved with terrazzo and brick floors were unearthed in the southern part of the research surface, over the already filled-in earlier fossa (Figs. 4-5). Parts of this building may also have been heated. The rooms of the building (or two separate buildings?) were – as far as could be reconstructed – organized along a longitudinal axis following the southern wall of the late Roman Period fort. Though the points where the partly excavated building and the wall of the fort joined could not be excavated – as the southern wall of the medieval church is located there –, it seems to be certain that the building was constructed right on the inner side of the fort wall, similarly to a number of contemporary forts in Valeria province (such as the fort at Visegrád-Gi-

6. kép: Fűtőcsatorna maradványa a kőépület egyik helyiségében

Fig. 6: Remains of a heating channel in one of the rooms of the stone building

táltunk (6. kép). Ennek nyugati részén javítások nyomai mutatkoztak.

Ettől a fűthető helyiségtől nyugatra helyezkedett el a kőépület 1,6 m szélességű, folyosószerű helyisége, amelyet sima oldalukkal felfelé fordított, peremes tetőfedő téglákkal borították. Némelyiken a Legio II adiutrix, valamint az ismeretlen feloldású CAIOT bélyeg szerepelt. Noha a középkori templom itt húzódó fala miatt nem tudtuk megkutatni, de nagy biztonsággal kijelenthető, hogy ez a folyosó közvetlen építészeti összefüggésben állt az erőd egyik „U” alakú oldaltornyával.

A folyosótól nyugatra újabb terrazzo-padlós helyiség kisebb részlete került elő. Ennek fűthetőségével kapcsolatosan nem áll rendelkezésünkre adat.

A kőépület keleti végén lévő két észak-déli irányú falmaradvány között sem téгла-, sem terrazzo-padlónak nem találtuk nyomát, ami azt valószínűsíti, hogy itt féltetős, *porticus* jellegű záródása volt az épületnek.

zella major). A total of five, 40-50 cm wide north-south running wall remains could be documented from this building. At certain places, even the repeatedly renovated plaster could be observed on the footing of the vertical walls. These wall remains belonged to the same building unit as the wall oriented east-west and furnished with box flue tiles (*tubi*) excavated by Tibor Nagy in 1941 during the monument restoration works carried out in the Inner City Parish Church at that time (NAGY 1950). The wall running east-west excavated by Tibor Nagy and conserved and preserved in situ afterwards may have been the northern end wall of the building part unearthed during this excavation. Under the repeatedly renovated terrazzo floor of the room, the plan of which could thus be, more or less, reconstructed, an approximately 50-55 cm wide heating channel was documented. The internal height of this heating channel was 40 cm (Fig. 6). It was lined with stone slabs at the edges and

7. kép: A Kr. u. 374. évi kvád betörés utáni, többször megújított járószintek
 Fig. 7: Floor levels renewed several times after the AD 374 Quadi invasion

A kőépület járószintjét vastag, égett pusztulási réteg borította, amelyből számos bélyeges téglá, főként Valeria provincia Kr. u. 371 és 373 között hivatalban lévő katonai parancsnokának, Frigeridus *dux*-nak téglái kerültek elő. A *dux* nevét viselő bélyeges téglák nagy számából adódóan javítási munkálatokat kell feltételeznünk, amelyek elsősorban az épület tetőzetét érintették. A Kr. u. 374-ben bekövetkezett szarmata-kvád betöréshez kapcsolható pusztulási réteg fölött több újabb terrazopadlós szintet sikerült megfigyelni (7. kép), vagyis az I. Valentinianus halálát követő időszakban is tovább funkcionált még az erőd. A Kr. u. 375 utáni periódus-hoz köthető néhány gödör is, amelyből többek között orsógomb és hajtű került elő, bizonyítva hogy ekkor már itt is beköltözik a civil lakosság (katonák hozzátartozói) a biztonságosabb erődfalak közé.

Összefoglalva a 2014 és 2015-ben a Belvárosi plébániatemplom területén (a késő római erőd délkeleti sarkában) végzett fel-

merés során a kőépület járószintjét vastag, égett pusztulási réteg borította, amelyből számos bélyeges téglá, főként Valeria provincia Kr. u. 371 és 373 között hivatalban lévő katonai parancsnokának, Frigeridus *dux*-nak téglái kerültek elő. A *dux* nevét viselő bélyeges téglák nagy számából adódóan javítási munkálatokat kell feltételeznünk, amelyek elsősorban az épület tetőzetét érintették. A Kr. u. 374-ben bekövetkezett szarmata-kvád betöréshez kapcsolható pusztulási réteg fölött több újabb terrazopadlós szintet sikerült megfigyelni (7. kép), vagyis az I. Valentinianus halálát követő időszakban is tovább funkcionált még az erőd. A Kr. u. 375 utáni periódus-hoz köthető néhány gödör is, amelyből többek között orsógomb és hajtű került elő, bizonyítva hogy ekkor már itt is beköltözik a civil lakosság (katonák hozzátartozói) a biztonságosabb erődfalak közé.

A kőépület járószintjét vastag, égett pusztulási réteg borította, amelyből számos bélyeges téglá, főként Valeria provincia Kr. u. 371 és 373 között hivatalban lévő katonai parancsnokának, Frigeridus *dux*-nak téglái kerültek elő. A *dux* nevét viselő bélyeges téglák nagy számából adódóan javítási munkálatokat kell feltételeznünk, amelyek elsősorban az épület tetőzetét érintették. A Kr. u. 374-ben bekövetkezett szarmata-kvád betöréshez kapcsolható pusztulási réteg fölött több újabb terrazopadlós szintet sikerült megfigyelni (7. kép), vagyis az I. Valentinianus halálát követő időszakban is tovább funkcionált még az erőd. A Kr. u. 375 utáni periódus-hoz köthető néhány gödör is, amelyből többek között orsógomb és hajtű került elő, bizonyítva hogy ekkor már itt is beköltözik a civil lakosság (katonák hozzátartozói) a biztonságosabb erődfalak közé.

A detail of another room with a terrazzo floor was excavated west of the corridor. There are no available data on whether it was heated.

No traces of either a brick or terrazzo floor were found between the two north-south running wall remains at the eastern end of the stone building, which suggests

tárásunk római kort érintő eredményeit az alábbi adatokat rögzíthetjük:

A legkorábbi római kori jelenséget az a védőárok jelentette, amely nem tartozott az ismert, legyezőalakú sarok- és „U” alakú oldaltornyokkal megépített késő római erődhöz. Az árok (*fossa*) egy korábbi táborhoz, vagy egyéb katonai létesítményhez tartozott, amely Kr. u. 348-350 előtti időre keltezhető. Valószínű, hogy ez a korábbi tábor csupán ideiglenes jellegű, rövidebb ideig használt katonai objektum volt.

A *fossa* betöltésével veszi kezdetét Kr. u. 350 körül a legyezőalakú sarok- és „U” alakú oldaltornyos erőd megépítése. Ekkor épül ki a többhelyes, részben terrazzopadlós, részben téglaburkolatú, fűtőcsatornával ellátott helyiséggel is rendelkező kőépület, amelynek északi zárófalának kisebb részletét Nagy Tibor tárta fel 1941-ben. A kőépület (esetleg 2 épület?) közvetlenül az erőd fal belső oldalához kapcsolódott, téglával burkolt folyószerű helyisége az egyik „U” alakú oldaltornyba vezetett.

A kőépület omlási-pusztulási rétegében nagyszámban előkerült Frigeridus *dux* névbélyeges tetőfedő téglák alapján arra következtethetünk, hogy az épületen részleges javítási munkálatokat végeztek Kr. u. 371 és 373 között.

A kőépület – miként az erőd maga is – a Kr. u. 374-es quad-szarmata betörés nyomán leégett. Ezt követően azonban helyreállítási munkálatok kezdődtek el az erőd területén, amelyre a pusztulási rétegek fölötti megújított terrazzós szintek utalnak.

Arra a kérdésre, hogy az erőd végleges felhagyására mikor került sor, pontos választ nem tudunk adni, de a 375 utáni újjáépítés eredményeként akár még néhány évtizedig is állomásozhatott római katonaság az erőd területén. Ekkor már

that the building here had a porticus type closing with a shed roof.

The floor level of the stone building was covered with a thick, burnt destruction layer which yielded a number of stamped tiles, mostly from Frigeridus *dux*, the military leader of Valeria Province between AD 371 and 373. The large number of stamped tiles bearing the name of the *dux* suggests that renovation works were carried out that time and mostly affecting the roof of the building. Further terrazzo floor levels could be observed above the destruction layer connected to the invasion of the Sarmatians and the Quadi in AD 374 (Fig. 7), so the fort was also operating in the period after the death of Valentinian I. A spindle whorl and a hairpin came to light in some pits also connected to the period after AD 375. This suggests that by that time the civilian population (the family members of the soldiers) had also moved behind the walls of the more secure fort.

To sum up the results of the excavation carried out in 2014 and 2015 in the territory of the Inner City Parish Church (in the southeastern corner of the late Roman Period fort), the following information can be registered:

The earliest Roman Period phenomenon was represented by a defensive ditch that did not belong to the better known late Roman fort built with fan-shaped towers on its corners and U-shaped towers jutting out from the plane of each wall. The ditch (*fossa*) belonged to an earlier fort or some other military establishment dated to the period before AD 348–350. This earlier fort was probably only a short-term temporary military establishment.

The construction of the already known fort with fan-shaped towers on the corners

civil lakosság jelenléte is kimutatható az erődfalakon belül.

Végezetül, röviden ki kell térni az ókeresztény templom problematikájára. Feltérési területünk éppen abban a zónában helyezkedett el, ahol a korábbi szakirodalom ókeresztény templomot valószínűsített (GEREVICH 1976, 44). A 2014–2015-ben folytatott ásatás, falkutatók nyomán egyértelműen kijelenthetjük, hogy ókeresztény templomnak nem volt nyoma ezen a területen, a legkorábbi szakrális építményt a háromhajós, félköríves szentélyzáródású román kori templom jelentette, amelynek déli széle ráépült az általunk feltárt kőépületre.

A feltárt római kori emlékek egy része – hosszas egyeztetések eredményeképpen – úgy tűnik bemutatásra kerülhet a kialakítandó altemplom mellett, ami mindenképpen örömteli fejlemény azok után, hogy a késő római erőd sokáig megtekinthető északi falát és egyik oldaltornyát a Március 15. tér rekonstrukciója során lényegében elfedték a látogatók elől.

Beszédes József

Irodalom/References:

BERTALAN 1945 • Bertalan V.: A belvárosi plébániatemplom mellett folytatott ásatások 1944 nyarán. *BudRég* 14 (1945) 469–490.

BESZÉDES–PAPP–ZÁDOR 2008 • Beszédes J. – Papp A. – Zádor J.: Római kori védmű és török fürdő a pesti belvárosban (Roman Period defensive works and a Turkish bath in the city of Pest). *Aqfűz* 14 (2008) 165–171.

GEREVICH 1976 • Gerevich L.: A pesti és budai vár. *BudRég* 24 (1976) 43–58.

and U-shaped interval towers began with the filling-in of the fossa around AD 350. The stone building consisting of several rooms partly paved with terrazzo floors and partly with bricks that also contained a room furnished with heating channel, was built in this phase. A small detail from its northern wall was excavated by Tibor Nagy in 1941. The stone building (or perhaps two buildings?) was connected directly to the inner side of the fort wall. Its corridor-like room, paved with bricks, lead to one of the U-shaped interval towers.

The roof tiles bearing the stamp of Frigeridus dux found in the destruction layer of the stone building suggest that the building was partially renovated between AD 371 and 373.

The stone building – as the fort itself – was burnt down as a result of the invasion of the Sarmatians and Quadi in AD 374. After this event, however, reconstruction works were started in the territory of the fort as testified by the renewed terrazzo levels above the destruction layers.

There is no exact answer for the question of when the fort was abandoned for good. Following the reconstruction work after AD 375, Roman military forces could even have been stationed at the fort for several more decades. In that period, the presence of a civilian population can also be detected within the walls of the fort.

Finally, the problem of the Early Christian church has to be raised briefly as well. The excavation area was located exactly in the zone where previous scholarly literature suggested the presence of an Early Christian church (GEREVICH 1976, 44). Based on the excavation and the study of the wall carried out in 2014–2015, it can be stated without question that there were

KOVÁCS–SZIRMAI 2003 • Kovács E. – Szirmai K.: Régészeti megfigyelések a Belvárosi Plébániatemplom kisebb, rekonstrukciós munkáinál (Archaeological observations during the small interior reconstruction work at the Belvárosi parish church). *Aqfűz* 9 (2003) 162–172.

MRÁV 1992–1995 • Mráv Zs.: Castellum contra Tautantum. Egy későrómai erőd azonosításának problémájához. *Savaria* 22 (1992–1995) 11–19.

NAGY 1946 • Nagy L.: Az Eskü-téri római erőd, Pest város őse. Budapest 1946.

NAGY 1950 • Nagy T.: Római kőemlékek Transaquincum területéről. *BudRég* 15 (1950) 357–388.

NÉMETH 2003 • Németh, M.: Contra Aquincum Fortress. In: Visy Zs. (szerk.) *The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica*. Pécs 2003, 201–203.

TÓTH 2009 • Tóth E.: *Studia Valeriana. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei*. Dombóvár 2009.

VISY 2000 • Visy Zs.: *A ripa Pannonica Magyarországon*. Budapest 2000.

no traces of an Early Christian church in this territory. The earliest religious construction in this area was represented by the three-aisle Romanesque church with a semi-circular apse, the southern edge of which was built on top of the stone building excavated in 2014 and 2015.

It seems that – as a result of long negotiations – some of the excavated Roman Period features will be displayed in connection to the church undercroft that will be constructed. This is definitely a positive development considering the fact that the northern wall and one of the interval towers of the late Roman Period fort that had long been on display, were essentially hidden from visitors as a result of the recent landscaping reconstructions on the Március 15 Square.

József Beszéd